

DE KRACHT VAN LEERLINGENPARTICIPATIE IN HET VO

Colofon

Opdrachtgever

Samenwerkingsverband voortgezet onderwijs Amsterdam-Diemen
Project Hoogbegaafdheid, speerpunt leerlingenparticipatie

Contactpersonen

Hetty Mulder en Nadia Kappelhof

Auteur

Fatima El Khattabi

September 2024

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord.....	4
Inleiding	5
1. Wat is leerlingenparticipatie?	6
1.1. Definitie en afbakening	6
1.2. Het verschil tussen leerlingenparticipatie en leerlingenbetrokkenheid.....	6
2. Theoretische onderbouwing: waarom is leerlingen-participatie effectief?.....	7
2.1. Zelfdeterminatietheorie (Deci & Ryan, 1985)	7
2.2. Ecologische systeemtheorie (Bronfenbrenner, 1979).....	8
2.3. Hart's Ladder of Participation (1992).....	11
2.4. Leerlingenparticipatie en hoogbegaafde leerlingen.....	14
3. Recente wetenschappelijke inzichten over leerlingenparticipatie.....	16
3.1. Participatie en academische prestaties.....	16
3.2. Participatie als voorbereiding op democratisch burgerschap.....	17
3.3. Digitale participatie	20
4. Praktische handvatten voor scholen: implementatie van leerlingenparticipatie	22
4.1. Het opzetten van een cultuur van participatie.....	22
4.2. Participatie in het curriculum: projectmatig leren en burgerschapsonderwijs	25
4.3. Participatie en sociale veiligheid.....	27
4.4. Het gebruik van digitale participatievormen	29
5. Conclusie en aanbevelingen	31
6. Referenties	33

VOORWOORD

Het Samenwerkingsverband heeft in zijn Jaarplan 2024 opgenomen te willen onderzoeken hoe ouder- en leerlingenparticipatie binnen het onderwijs verder bevorderd kunnen worden. Deze notitie gaat in op leerlingenparticipatie.

Leerlingenparticipatie is een belangrijk speerpunt, omdat het niet alleen bijdraagt aan de leerprestaties van de leerlingen, maar ook aan hun ontwikkeling tot actieve en betrokken burgers. Deze notitie richt zich op de mogelijkheden, voordelen en concrete handvatten voor het versterken van leerlingenparticipatie binnen het voortgezet onderwijs. Hiermee hopen we scholen te ondersteunen in hun inspanningen om de stem van de leerling sterker te laten klinken in het dagelijks onderwijs.

INLEIDING

Leerlingenparticipatie is een essentieel concept binnen het hedendaagse onderwijs. Het gaat niet alleen over de betrokkenheid van leerlingen bij hun eigen leerproces, maar ook over hun actieve bijdrage aan besluitvormingsprocessen binnen de school. Participatie geeft leerlingen een stem en maakt hen mede-eigenaar van hun leerervaring, wat positieve effecten heeft op motivatie, welzijn en leerresultaten. Steeds meer scholen in Nederland en wereldwijd onderkennen het belang van leerlingenparticipatie als een middel om onderwijs te democratiseren, leerlingen te empoweren en hen voor te bereiden op hun rol in de samenleving.

Recente wetenschappelijke literatuur toont aan dat participatie meer is dan een pedagogisch instrument: het is een sociaal-maatschappelijk fenomeen dat het hele schoolklimaat kan transformeren. Deze notitie verkent de wetenschappelijke onderbouwing, praktijkvoorbeelden en strategieën om leerlingenparticipatie effectief te integreren in het onderwijs.

Het doel van deze notitie is:

- inzicht te geven in de belangrijkste theorieën over leerlingenparticipatie;
- te reflecteren op het belang van leerlingenparticipatie;
- praktische handvatten aan te reiken voor scholen met betrekking tot de implementatie van leerlingenparticipatie, inclusief het opzetten van leerlingenraden, digitale participatievormen en integratie in het curriculum.

I. WAT IS

LEERLINGENPARTICIPATIE?

1.1. Definitie en afbakening

Leerlingenparticipatie is de actieve betrokkenheid van leerlingen bij besluitvormingsprocessen die betrekking hebben op hun onderwijs en schoolomgeving. Deze betrokkenheid gaat verder dan het deelnemen aan lessen of schoolactiviteiten alleen: het impliceert dat leerlingen daadwerkelijk inspraak hebben in belangrijke beslissingen die de kwaliteit van hun leeromgeving bepalen. Participatie kan op verschillende niveaus plaatsvinden, van consultatie tot medezeggenschap.

1.2. Het verschil tussen leerlingenparticipatie en leerlingenbetrokkenheid

Het is belangrijk om een duidelijk onderscheid te maken tussen leerlingenbetrokkenheid en leerlingenparticipatie. Betrokkenheid verwijst naar de mate waarin leerlingen zich inzetten voor schoolactiviteiten, wat hun motivatie en prestaties kan verbeteren. Participatie daarentegen impliceert invloed: leerlingen nemen deel aan besluitvorming en hebben een directe stem in kwesties die hun onderwijs beïnvloeden. Dit kan bijvoorbeeld in de vorm van deelname aan de medezeggenschapsraad, het geven van feedback op schoolbeleid, of betrokkenheid bij de ontwikkeling van lesprogramma's.

2. THEORETISCHE ONDERBOUWING: WAAROM IS LEERLINGEN- PARTICIPATIE EFFECTIEF?

2.1. Zelfdeterminatietheorie (Deci & Ryan, 1985)

De Zelfdeterminatietheorie (ZDT) onderbouwt op solide wijze waarom leerlingenparticipatie zo effectief kan zijn in het onderwijs. Volgens de ZDT worden mensen gemotiveerd wanneer hun psychologische basisbehoeften aan autonomie, competentie, en verbondenheid worden vervuld. Deze behoeften zijn essentieel voor het ontwikkelen van intrinsieke motivatie – de motivatie die vanuit de persoon zelf komt en niet wordt gestuurd door externe beloningen zoals cijfers of lof. Wanneer leerlingen actief deelnemen aan hun onderwijs en de besluitvorming binnen de school, wordt aan deze drie basisbehoeften voldaan:

- Autonomie - Participatie in schoolprocessen, zoals inspraak in de lesmethoden of schoolregels, geeft leerlingen het gevoel dat zij controle hebben over hun leerervaring. Dit versterkt hun gevoel van autonomie. In plaats van passief het onderwijs te ondergaan, kunnen zij keuzes maken en hebben zij een stem in beslissingen die hen direct beïnvloeden. Dit vergroot hun motivatie en verantwoordelijkheid voor hun leerproces.
- Competentie - Door betrokken te worden bij het nemen van beslissingen, ontwikkelen leerlingen het gevoel dat hun mening en vaardigheden ertoe doen. Ze krijgen de kans om te laten zien wat ze kunnen, bijvoorbeeld door mee te denken over schoolprojecten of deel te nemen aan leerlingenraden. Het vertrouwen dat hun bijdrage gewaardeerd wordt, verhoogt hun gevoel van competentie.
- Verbondenheid - Leerlingenparticipatie versterkt ook de sociale banden tussen leerlingen, leraren en de schoolleiding. Wanneer leerlingen samen met docenten en andere leerlingen werken aan schoolbeslissingen, voelen ze zich

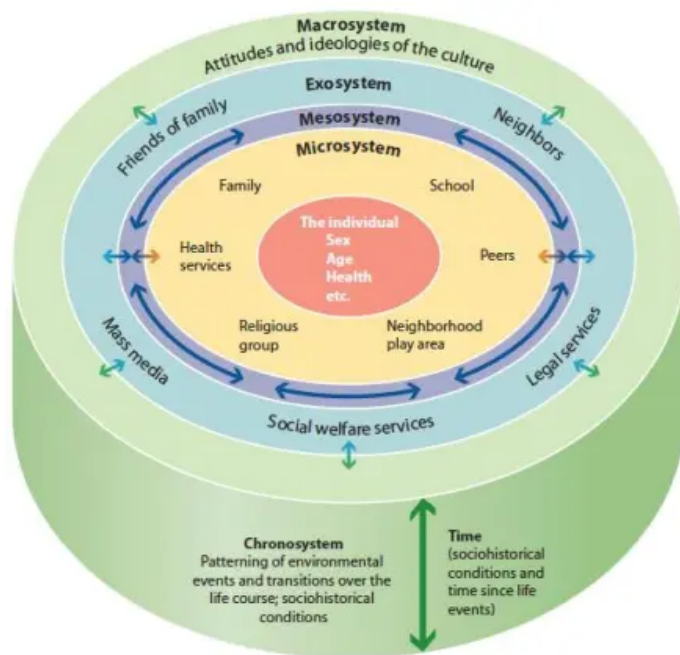
meer onderdeel van de schoolgemeenschap. Dit gevoel van verbondenheid kan ervoor zorgen dat ze zich meer betrokken en veilig voelen op school, wat essentieel is voor hun welzijn en motivatie.

Leerlingenparticipatie bevordert niet alleen de persoonlijke groei van leerlingen, maar heeft ook positieve gevolgen voor het algemene schoolklimaat. Doordat leerlingen invloed kunnen uitoefenen op hun leeromgeving, voelen ze zich meer eigenaar van hun leerproces en worden ze meer gemotiveerd om actief deel te nemen aan lessen en projecten.

Participatie kan ook bijdragen aan een inclusievere en veiligere schoolomgeving. Wanneer leerlingen worden betrokken bij het ontwikkelen van gedragsregels of het opzetten van projecten die maatschappelijke kwesties behandelen, voelen ze zich gehoord en verantwoordelijk voor de sfeer op school. Dit versterkt niet alleen hun motivatie, maar ook hun sociale vaardigheden en verantwoordelijkheidsgevoel, wat bijdraagt aan hun ontwikkeling tot actieve en betrokken burgers.

2.2. Ecologische systeemtheorie (Bronfenbrenner, 1979)

De Ecologische Systeemtheorie van Bronfenbrenner beschrijft hoe de ontwikkeling van een individu wordt beïnvloed door de verschillende systemen waarin hij of zij zich bevindt. Deze theorie benadrukt het belang van de interacties tussen een individu (in dit geval een leerling) en de verschillende omgevingen waarin dat individu zich bevindt, zoals het gezin, de school en de bredere maatschappij. Volgens Bronfenbrenner spelen de interacties tussen deze systemen een cruciale rol in de ontwikkeling van een persoon, en elke omgeving beïnvloedt de andere.

Figuur 1. Ecologische systemen van Bronfenbrenner

De invloed van micro- en mesosystemen op onderwijs en actieve leerlingenparticipatie

In de context van onderwijs en leerlingenparticipatie maakt de schoolomgeving deel uit van wat Bronfenbrenner het microsysteem noemt. Dit microsysteem omvat de directe omgeving van de leerling, waarin dagelijkse interacties plaatsvinden, zoals tussen leerlingen en docenten. Door leerlingen actief te betrekken bij beslissingen die hun schoolomgeving beïnvloeden – bijvoorbeeld schoolbeleid, regels en de leeromgeving – wordt hun rol niet alleen passief, maar actief. Deze betrokkenheid versterkt de interacties binnen het microsysteem, omdat leerlingen zich gehoord voelen en mede-eigenaar worden van hun leeromgeving. Dit geeft hun een gevoel van verbondenheid en verantwoordelijkheid, wat een positieve invloed heeft op hun sociaal-emotionele ontwikkeling.

Naast het microsysteem is ook het mesosysteem van belang. Dit systeem omvat de interacties tussen verschillende microsystemen, zoals de relatie tussen school en thuis.

Wanneer leerlingen een positieve ervaring hebben met hun school en zich verbonden voelen met hun leeromgeving, zijn ze meer geneigd om deze ervaringen buiten school – bijvoorbeeld thuis – te delen. Dit zorgt voor een versterkte samenwerking tussen school en thuis, waarbij ouders en verzorgers ook positiever betrokken raken bij het leerproces van hun kind. Dit versterkt niet alleen de academische prestaties van de leerling, maar draagt ook bij aan een inclusieve schoolcultuur waarin leerlingen zich gerespecteerd en veilig voelen.

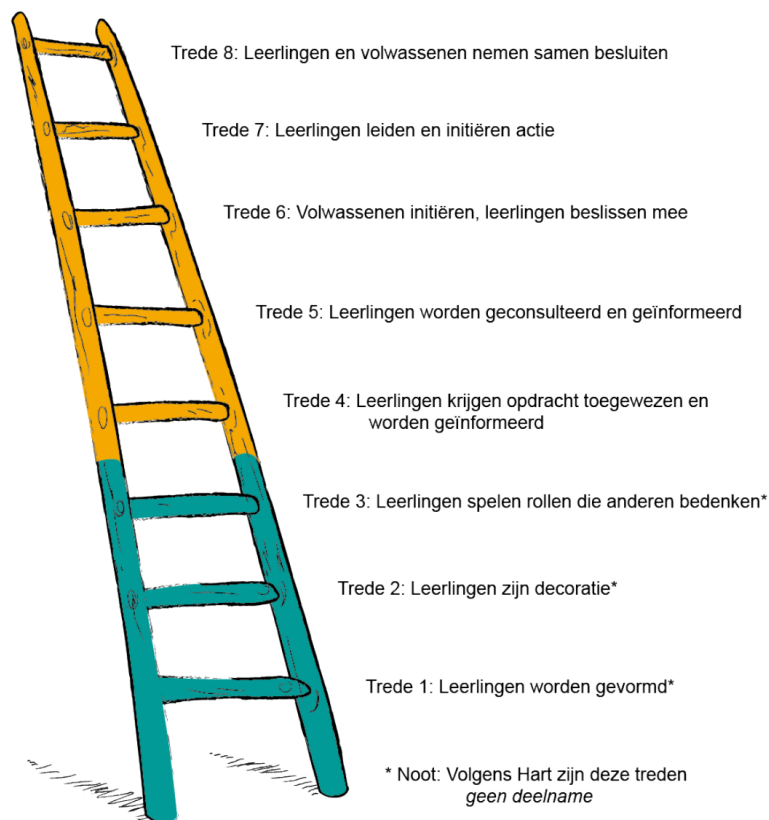
In de context van onderwijs en leerlingenparticipatie betekent dit, dat de schoolomgeving een van de belangrijkste invloeden is op de ontwikkeling van een leerling. Door leerlingen te betrekken bij beslissingen die hun schoolomgeving beïnvloeden – zoals schoolbeleid, regels en de leeromgeving – versterk je de interacties tussen de leerlingen en de school.

Waarom is leerlingenparticipatie effectief volgens Bronfenbrenner's theorie?

Volgens Bronfenbrenner ontstaat een optimale ontwikkeling wanneer de verschillende systemen goed op elkaar zijn afgestemd. Participatie binnen de schoolomgeving zorgt ervoor dat leerlingen meer eigenaarschap voelen over hun leerproces en dat de schoolomgeving beter aansluit op hun persoonlijke behoeften en doelen. Wanneer leerlingen worden betrokken bij schoolbeslissingen, voelen ze zich niet alleen meer verantwoordelijk voor hun eigen leerresultaten, maar dragen ze ook actief bij aan het creëren van een positieve schoolomgeving. Dit leidt tot minder conflicten en een betere sociale cohesie binnen de school. Leerlingenparticipatie draagt ook bij aan de ontwikkeling van de sociale en emotionele vaardigheden van leerlingen. Ze leren verantwoordelijkheid te nemen, samen te werken en respect te hebben voor de meningen van anderen. Dit alles bevordert niet alleen hun individuele ontwikkeling, maar versterkt ook het gemeenschapsgevoel binnen de school.

2.3. Hart's Ladder of Participation (1992)

Hart's Ladder of Participation biedt een helder model om verschillende niveaus van leerlingenparticipatie te begrijpen. Het model, ontwikkeld door socioloog Roger Hart in 1992, beschrijft hoe de betrokkenheid van leerlingen bij besluitvorming binnen scholen kan variëren van zeer beperkt (manipulatie) tot volledig (medezeggenschap). Elk niveau op de ladder vertegenwoordigt een andere mate van betrokkenheid en inspraak van leerlingen, en de effectiviteit van deze betrokkenheid varieert naargelang het niveau van participatie.

Figuur 2: Children's Participation from Tokenism to Citizenship. Hart, R. (1992)

Uitleg van de niveaus van Hart's Ladder:

1. **Manipulation** - Dit is het laagste niveau van participatie. In deze fase worden leerlingen wel betrokken bij activiteiten, maar is hun deelname symbolisch. Ze hebben geen echte invloed of inspraak, en hun betrokkenheid wordt vaak gebruikt om bepaalde doelen te legitimeren zonder dat hun mening daadwerkelijk wordt meegenomen in de besluitvorming.
2. **Decoration** - Hierbij doen leerlingen mee aan een activiteit, zonder volledig te begrijpen waarom. Ze worden bijvoorbeeld uitgenodigd om bij een presentatie aanwezig te zijn of mee te doen aan een project, maar hebben geen zeggenschap over de inhoud of het resultaat.
3. **Participation for show** - Op dit niveau wordt leerlingen wel naar hun mening gevraagd, maar is hun invloed beperkt. Hoewel hun input gewaardeerd lijkt, wordt er meestal niet daadwerkelijk naar geluisterd, of wordt hun inbreng niet meegenomen in de uiteindelijke beslissingen.

Vanaf hier stijgen we op de ladder naar echte vormen van participatie:

4. **Assigned but informed** - Hier wordt leerlingen gevraagd om hun mening te geven, bijvoorbeeld via enquêtes of interviews, en wordt hun input oprecht overwogen bij het nemen van beslissingen. De leerlingen hebben echter nog steeds geen controle over de uiteindelijke uitkomst.
5. **Consulted and informed** - Op dit niveau worden leerlingen actief geïnformeerd over wat er gebeurt en kunnen ze op basis van die informatie advies geven. Er is echter nog geen sprake van gedeelde besluitvorming.
6. **Adults' initiative, joint decisions** - Vanaf dit niveau beginnen leerlingen samen te werken met volwassenen om beslissingen te nemen. Ze worden niet alleen geraadpleegd, maar spelen een actieve rol in de besluitvorming en kunnen daadwerkelijk invloed uitoefenen op de resultaten.

7. **Young people's initiative and leadership** - Hier hebben leerlingen een significant deel van de besluitvormingsmacht in handen. Ze nemen zelf beslissingen over bepaalde onderdelen van het schoolbeleid of projecten, en hun besluiten hebben daadwerkelijk invloed.
8. **Young people's initiative, decisions made in partnership with adults** - Dit is het hoogste niveau van participatie, waarbij leerlingen volledig deelnemen aan het besluitvormingsproces. Ze werken samen met docenten en schoolleiders als gelijkwaardige partners om beslissingen te nemen die hun direct aangaan.

Waarom is dit model belangrijk?

Hart's Ladder van participatie laat zien dat niet alle vormen van participatie gelijk zijn. Wanneer scholen hun leerlingen alleen op de lagere treden betrekken – bijvoorbeeld door hen slechts te raadplegen zonder echte invloed – kan dat leiden tot frustratie en passiviteit. Daarentegen toont onderzoek aan dat scholen die hun leerlingen op de hogere treden betrekken, zoals samenwerking of medezeggenschap, vaak positieve resultaten zien. Deze resultaten omvatten niet alleen verbeterde academische prestaties, maar ook een inclusievere schoolcultuur, waarin leerlingen zich meer betrokken en gerespecteerd voelen.

De voordelen van hogere niveaus van participatie

- **Verbeterde schoolprestaties:** scholen die leerlingen echt laten meedenken en meebeslissen, zien vaak betere leerresultaten. Wanneer leerlingen zich eigenaar voelen van hun leerproces en de schoolomgeving, zijn ze gemotiveerder en beter in staat hun eigen leeractiviteiten te organiseren.
- **Positieve schoolcultuur:** leerlingenparticipatie op hogere niveaus leidt vaak tot een inclusievere schoolomgeving, waarin de relatie tussen leerlingen en docenten verbetert. Wanneer leerlingen inspraak hebben, voelen ze zich gehoord en gerespecteerd, wat bijdraagt aan een cultuur van wederzijds vertrouwen en samenwerking.

- Afname van schooluitval en verbetering van welzijn: recente onderzoeken, waaronder studies van Mitra (2020), tonen aan dat scholen die participatie serieus nemen en leerlingen actief betrekken, minder schooluitval rapporteren. Dit komt doordat participatie de motivatie verhoogt en het welzijn van leerlingen verbetert, vooral voor risicogroepen die anders wellicht het gevoel hebben dat school niet bij hen past.

In essentie toont Hart's Ladder aan dat hoe meer invloed en verantwoordelijkheid leerlingen krijgen, hoe meer eigenaarschap en betrokkenheid zij ervaren. Hierdoor voelen ze zich meer verbonden met hun school en beter in staat om positieve bijdragen te leveren aan hun leeromgeving.

2.4. Leerlingenparticipatie en hoogbegaafde leerlingen

Hoogbegaafde leerlingen vormen een specifieke groep die niet altijd baat heeft bij standaard leeromgevingen, aangezien hun leerbehoeften vaak verschillen van die van andere leerlingen. Hoewel leerlingenparticipatie voor álle leerlingen van waarde is, kan het voor hoogbegaafde leerlingen een cruciale rol spelen in het behouden van motivatie, betrokkenheid en welzijn.

Recente studies bevestigen dat het betrekken van hoogbegaafde leerlingen bij besluitvorming en hun eigen leerproces hun motivatie significant verhoogt. Freeman e.a. (2020) stelt dat hoogbegaafde leerlingen vaak behoefte hebben aan meer autonomie en complexere taken om hun leerpotentieel te benutten. Participatie helpt hierbij, door hen een stem te geven in de manier waarop ze leren en in de inhoud van hun curriculum.

Daarnaast toont onderzoek van VanTassel-Baska e.a. (2021) aan dat hoogbegaafde leerlingen profiteren van een leeromgeving waarin zij kunnen deelnemen aan authentieke besluitvormingsprocessen, zoals het aanpassen van lesmethoden of het ontwerpen van projecten die hen uitdagen. Deze benadering zorgt voor meer

eigenaarschap over hun leerervaringen en helpt bij het ontwikkelen van belangrijke vaardigheden, zoals zelfregulatie en kritisch denken.

Het sociale aspect van leerlingenparticipatie is eveneens van groot belang voor hoogbegaafde leerlingen. Volgens Pfeiffer (2022) voelen deze leerlingen zich vaak geïsoleerd of onbegrepen in reguliere klassen. Participatie kan een gevoel van verbondenheid en inclusie creëren, wat bijdraagt aan hun sociaal-emotionele welzijn.

3. RECENTE WETENSCHAPPELIJKE INZICHTEN OVER LEERLINGENPARTICIPATIE

3.1. Participatie en academische prestaties

Uit onderzoek van Mitra (2020) blijkt dat leerlingenparticipatie een directe invloed heeft op de leerprestaties en het welzijn van leerlingen. Zij onderzocht hoe leerlingen, door actief deel te nemen aan schoolbeslissingen en hun leeromgeving, meer eigenaarschap ervaren over hun eigen leerproces. Dit eigenaarschap zorgt ervoor dat leerlingen zich niet alleen verantwoordelijk voelen voor hun prestaties, maar ook in staat zijn om hun leeractiviteiten te reguleren, wat leidt tot hogere motivatie en betere leerresultaten.

Leerlingen uit risicogroepen

Mitra analyseerde data van verschillende scholen en concludeerde dat leerlingenparticipatie met name effectief is bij leerlingen uit risicogroepen, zoals jongeren met een grotere kans op schooluitval. Deze leerlingen ervaren vaak gevoelens van vervreemding of desinteresse in hun schoolomgeving. Wanneer zij worden betrokken bij beslissingen en een actieve rol krijgen in hun leerproces, voelen ze zich meer verbonden met de school en de leeractiviteiten. Dit vermindert gevoelens van vervreemding en verhoogt hun intrinsieke motivatie, wat resulteert in betere academische prestaties en een afname van schooluitval.

Positieve effecten van participatie

1. **Verantwoordelijkheid en zelfregulatie:** leerlingen die participeren, leren om hun eigen leerdoelen te stellen en verantwoordelijkheid te nemen voor hun prestaties. Dit helpt hen niet alleen in de schoolomgeving, maar ook bij het ontwikkelen van levensvaardigheden zoals tijdbeheer en probleemoplossend denken.

2. **Motivatie:** het gevoel van autonomie dat voortkomt uit participatie zorgt voor intrinsieke motivatie. Leerlingen willen leren omdat ze het belangrijk vinden, in plaats van alleen te studeren voor een cijfer of beloning. Dit resulteert in dieper begrip en meer betrokkenheid bij het leerproces.
3. **Schooluitval verminderen:** participatie biedt risicoleerlingen een reden om betrokken te blijven bij school. Ze krijgen het gevoel dat hun stem ertoe doet, wat hun gevoel van verbondenheid met de school versterkt. Dit vermindert hun kans op uitval, omdat ze minder snel het gevoel hebben dat school niet bij hen past.

Mitra gebruikte zowel kwantitatieve als kwalitatieve onderzoeksstrategieën. Ze verzamelde gegevens uit enquêtes en interviews met leerlingen, docenten en schoolleiders om te begrijpen hoe participatieprocessen worden vormgegeven en wat er de resultaten van zijn. De resultaten wezen consequent uit dat scholen met een participatieve cultuur, waar leerlingen actief betrokken werden bij besluitvorming en feedbackprocessen, betere resultaten behaalden dan scholen waar leerlingenparticipatie beperkt bleef tot symbolische of oppervlakkige vormen van inspraak.

Kortom: Mitra's onderzoek toont aan dat leerlingenparticipatie niet alleen meer recht doet aan leerlingen, maar ook een effectieve strategie is om de academische prestaties en het welzijn van alle leerlingen, vooral die uit risicogroepen, te verbeteren. Scholen die participatie serieus nemen, profiteren van een sterker gevoel van betrokkenheid, een positieve schoolcultuur en betere leerresultaten.

3.2. Participatie als voorbereiding op democratisch burgerschap

Participatie is niet alleen een pedagogisch instrument, maar ook een manier om leerlingen te laten kennismaken met de kernwaarden van democratie (Fielding, 2021). Scholen hebben namelijk niet alleen de taak om leerlingen kennis bij te brengen, maar

spelen ook een cruciale rol in het vormen van toekomstige burgers die actief kunnen deelnemen aan de samenleving. Dit houdt in dat leerlingen vaardigheden ontwikkelen zoals samenwerken, luisteren naar anderen, en verantwoordelijkheid nemen voor gezamenlijke beslissingen.

Democratische vaardigheden en leerlingenparticipatie

Participatie helpt leerlingen om zich bewust te worden van democratische processen door hun een stem te geven in beslissingen die van invloed zijn op hun schoolomgeving. Dit gaat verder dan alleen leren over democratie in de klas: het daadwerkelijk deelnemen aan besluitvorming biedt leerlingen de mogelijkheid om democratische waarden in praktijk te brengen. Ze leren luisteren naar verschillende standpunten, samenwerken om oplossingen te vinden, en verantwoordelijkheid nemen voor de gevolgen van hun keuzes.

In het onderwijs wordt deze vorm van participatie steeds vaker gekoppeld aan burgerschapsonderwijs, waarin leerlingen worden aangemoedigd om kritisch na te denken over maatschappelijke vraagstukken, zoals duurzaamheid, sociale rechtvaardigheid en mensenrechten. Leerlingen die betrokken worden bij projecten of discussies over deze onderwerpen, kunnen hun rol als actieve burgers beter begrijpen en ontwikkelen. Dit helpt hen niet alleen bij hun persoonlijke groei, maar bereidt hen ook voor op hun rol in een democratische samenleving.

Waarom is dit belangrijk?

In een democratische samenleving is het cruciaal dat burgers in staat zijn om deel te nemen aan besluitvormingsprocessen en constructief samen te werken met anderen. Door participatie in het onderwijs verwerven leerlingen deze vaardigheden al op jonge leeftijd. Fielding (2021) stelt dat scholen hierdoor een unieke kans hebben om jongeren te helpen deze waarden te internaliseren, wat hen in staat stelt om later een actieve en constructieve bijdrage te leveren aan de samenleving.

Scholen in Nederland zetten daarom steeds vaker participatieve initiatieven op binnen het burgerschapsonderwijs. Voorbeelden hiervan zijn het betrekken van leerlingen bij

schoolbrede beslissingen, zoals het ontwikkelen van schoolbeleid, of het organiseren van debatten en projecten rondom actuele maatschappelijke kwesties. Wanneer leerlingen deze verantwoordelijkheid krijgen, leren ze om hun eigen ideeën te formuleren en tegelijkertijd te luisteren naar de standpunten van anderen.

De impact van burgerschapsonderwijs

In het Nederlandse onderwijssysteem wordt burgerschapsonderwijs gezien als een belangrijk instrument om democratische vaardigheden te ontwikkelen.

Burgerschapsonderwijs biedt leerlingen de mogelijkheid om na te denken over hun rol in de samenleving en om deel te nemen aan processen waarin ze gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor hun leeromgeving. Participatie zorgt ervoor dat leerlingen niet alleen de theorie van democratie leren, maar deze ook in praktijk brengen door actief mee te doen in discussies en besluitvorming binnen de schoolgemeenschap.

Dit soort participatie heeft een diepgaande impact op de manier waarop leerlingen hun rol in de samenleving zien. Ze ontwikkelen niet alleen zelfvertrouwen en leiderschapsvaardigheden, maar leren ook hoe ze verantwoordelijk en constructief kunnen bijdragen aan een collectieve oplossing van problemen. Hierdoor draagt leerlingenparticipatie direct bij aan de ontwikkeling van kritische, betrokken burgers die de waarden van democratie in hun dagelijks leven toepassen.

In essentie maakt leerlingenparticipatie het voor jongeren mogelijk om te leren door ervaring op te doen. Door betrokken te zijn bij de besluitvorming binnen de school, oefenen leerlingen de vaardigheden die nodig zijn om actief deel te nemen aan de democratie. Scholen die leerlingen deze kansen bieden, spelen een cruciale rol in het vormen van burgers die de waarden van democratie begrijpen en toepassen in hun leven buiten de schoolmuren. Participatie en burgerschapsonderwijs versterken elkaar dan ook en dragen samen bij aan de voorbereiding van jongeren op hun toekomst als actieve, verantwoordelijke burgers in de maatschappij.

3.3. Digitale participatie

Digitale participatie speelt een steeds grotere rol binnen het onderwijs en biedt nieuwe mogelijkheden om leerlingen op flexibele en inclusieve manieren te betrekken bij het schoolbeleid en de besluitvorming. Scholen die digitale platforms zoals online leerlingenraden, feedbacksystemen, of enquête-tools gebruiken, ontdekken dat deze platforms niet alleen helpen om leerlingen sneller en efficiënter te bereiken, maar ook zorgen voor bredere participatie. Dit komt doordat digitale tools toegankelijk zijn voor een groter aantal leerlingen, waaronder degenen die zich misschien minder op hun gemak voelen in fysieke bijeenkomsten, of die om praktische redenen niet kunnen deelnemen aan traditionele vormen van participatie.

Waarom digitale participatie effectief is

Uit het onderzoek van Galloway e.a. (2023) blijkt dat digitale participatie niet alleen de toegankelijkheid vergroot, maar ook zorgt voor meer waardevolle gegevens over de behoeften en wensen van leerlingen. Digitale platforms maken het mogelijk om grootschalige en gedetailleerde feedback te verzamelen die scholen helpt om snel te reageren op veranderingen of knelpunten in de leeromgeving. Door middel van online tools kunnen scholen bijvoorbeeld real-time data verzamelen over de ervaringen van leerlingen, wat hen in staat stelt hun onderwijspraktijk sneller aan te passen op basis van deze input. Daarnaast biedt digitale participatiemogelijkheden om leerlingen meer individuele flexibiliteit te geven. Leerlingen kunnen deelnemen aan besluitvormingsprocessen op een manier die hun het beste uitkomt, bijvoorbeeld door hun mening te geven via enquêtes of discussies op een online platform. Dit verlaagt de drempel voor deelname, wat vooral belangrijk is voor leerlingen die zich minder comfortabel voelen bij het spreken in fysieke groepen. In plaats van enkel de meest mondige leerlingen een stem te geven, zorgen digitale tools ervoor dat een grotere en meer diverse groep leerlingen betrokken kan worden bij schoolbeslissingen.

Breder scala aan meningen en data

Digitale participatie heeft ook als voordeel dat het een inclusiever proces mogelijk maakt. Traditionele vormen van participatie, zoals leerlingenraden of vergaderingen, kunnen vaak beperkt zijn tot een kleine groep leerlingen die actief deelneemt. Met digitale tools kunnen scholen een veel groter aantal leerlingen betrekken, waardoor de meningen van een bredere en meer diverse groep worden meegenomen in de besluitvorming. Dit zorgt ervoor dat beslissingen representatief zijn voor de gehele leerlingengemeenschap, en niet alleen voor de meest actieve of mondige leerlingen. Bovendien kunnen digitale platforms ook de anonieme feedback van leerlingen faciliteren. Dit kan leiden tot eerlijkere en meer open reacties, omdat leerlingen minder druk voelen om sociaal wenselijke antwoorden te geven. Het resultaat is dat scholen meer inzicht krijgen in de echte zorgen en behoeften van hun leerlingen, wat de kwaliteit van de besluitvorming ten goede komt.

4. PRAKTISCHE HANDVATTEN VOOR SCHOLEN: IMPLEMENTATIE VAN LEERLINGENPARTICIPATIE

4.1. Het opzetten van een cultuur van participatie

Een cultuur van participatie binnen scholen vereist doelgerichte inspanningen en een diepgaand begrip van hoe participatie het beste kan worden geïntegreerd in de dagelijkse schoolpraktijk. Het creëren van zo'n cultuur betekent dat leerlingen niet alleen het gevoel hebben dat ze gehoord worden, maar dat ze daadwerkelijk een rol spelen in het vormgeven van hun leeromgeving. Dit vereist vertrouwen, open communicatie en echte inspraak bij beslissingen. Hieronder worden enkele fundamentele elementen voor een cultuur van participatie besproken.

1. Vertrouwen en veiligheid als voorwaarde voor participatie

Een participatieve cultuur begint met het creëren van een omgeving waarin leerlingen zich veilig voelen om hun mening te uiten. Volgens Cook-Sather (2006) moet de participatiecultuur gericht zijn op het versterken van het vertrouwen tussen leerlingen en docenten. Dit vertrouwen ontstaat wanneer leerlingen weten dat hun stem serieus wordt genomen en dat er daadwerkelijk iets met hun inbreng wordt gedaan. Veiligheid betekent hier dat leerlingen zonder angst voor negatieve gevolgen hun meningen, zorgen of ideeën kunnen uiten. Dit is vooral belangrijk bij onderwerpen die gevoelig kunnen liggen, zoals pesten, curriculumaanpassingen of gedragsregels.

Bronfenbrenner's ecologische systeemtheorie onderstreept hoe belangrijk het is dat leerlingen zich onderdeel voelen van een ondersteunende sociale omgeving, wat hun ontwikkeling en prestaties bevordert. Participatie kan in dit licht gezien worden als een

middel om de interactie tussen leerlingen en hun schoolomgeving te versterken, wat leidt tot een groter gevoel van verbondenheid en verantwoordelijkheid.

2. De leerlingenraad: symbolisch of substantieel?

Leerlingenraden kunnen een centrale rol spelen in het bevorderen van leerlingenparticipatie, mits ze op een effectieve manier worden ingezet. Fielding (2021) waarschuwt voor situaties waarin leerlingenraden slechts een symbolische functie vervullen zonder echte invloed. Om werkelijk een cultuur van participatie te creëren, moeten leerlingenraden betrokken worden bij belangrijke beslissingen over zaken als curriculumontwikkeling, schoolbeleid en zelfs personeelszaken.

Een succesvolle leerlingenraad moet duidelijke doelen hebben, regelmatig samenkomen en verantwoordelijkheden hebben die verder gaan dan alleen het organiseren van sociale evenementen. Mitra (2020) stelt dat leerlingenraden het meest effectief zijn wanneer ze betrokken worden bij structurele kwesties en de besluitvorming daadwerkelijk kunnen beïnvloeden. Dit zorgt ervoor dat leerlingen zich medeverantwoordelijk voelen voor hun schoolomgeving, wat hun motivatie en betrokkenheid vergroot.

3. Open communicatie: een sleutel tot wederzijds begrip

Het creëren van een cultuur van participatie vraagt om open communicatie tussen leerlingen, docenten en de schoolleiding. Flutter en Rudduck (2004) benadrukken het belang van regelmatige, gestructureerde feedbacksessies waarin leerlingen hun ervaringen en suggesties kunnen delen. Het is van cruciaal belang dat deze feedback niet alleen wordt verzameld, maar ook actief wordt teruggekoppeld aan de leerlingen, zodat zij weten wat er met hun input gebeurt.

Daarnaast kunnen digitale platforms een belangrijke rol spelen bij het faciliteren van deze communicatie. Galloway e.a. (2023) tonen aan dat scholen die gebruikmaken van online platforms, zoals enquêtes en discussieruimtes, een grotere diversiteit aan leerlingen weten te bereiken. Digitale tools maken het, zoals eerder genoemd, mogelijk om feedback op een inclusieve manier te verzamelen, waardoor ook leerlingen die zich minder comfortabel voelen in face-to-face situaties hun mening kunnen geven. De

communicatie is effectief als leerlingen op verschillende manieren en momenten hun stem kunnen laten horen. Dit kan variëren van informele gesprekken met docenten tot formele bijeenkomsten waar belangrijke beslissingen worden genomen.

4. Het gevoel van eigenaarschap bij leerlingen vergroten

Een cultuur van participatie vereist dat leerlingen zich eigenaar voelen van hun leerproces. Mitra (2018) benadrukt dat de betrokkenheid en motivatie van leerlingen toenemen wanneer zij verantwoordelijkheid krijgen over projecten of beslissingen. Dit kan bijvoorbeeld door leerlingen inspraak te geven in de opzet van schoolprojecten, of hen verantwoordelijk te maken voor specifieke taken die de schoolomgeving verbeteren, bijvoorbeeld op het gebied van duurzaamheid op school. Eigenaarschap betekent ook dat leerlingen de kans krijgen om invloed uit te oefenen op het curriculum. Dit kan door middel van co-creatie, waarbij leerlingen samen met docenten de inhoud van lessen ontwikkelen. Dit bevordert niet alleen hun betrokkenheid, maar zorgt er ook voor dat ze zich verantwoordelijk voelen voor hun eigen leerresultaten.

5. De rol van docenten bij het ondersteunen van participatie

Docenten spelen een cruciale rol bij het ondersteunen en bevorderen van een participatieve cultuur op school. Zij dragen daaraan bij door niet alleen als kennisoverdrager, maar ook als mentor en begeleider op te treden. In die rol kunnen zij leerlingen aanmoedigen om actief deel te nemen aan beslissingen, en hen begeleiden bij het formuleren van hun ideeën en zorgen. Dit vereist dat docenten een open houding aannemen ten opzichte van veranderingen en dat zij bereid zijn om zelf ook te leren van de feedback die zij ontvangen van leerlingen.

Een succesvol participatiemodel veronderstelt dat docenten hun lessen aanpassen op basis van de input van leerlingen, en ruimte bieden voor leerling-gestuurd leren. Dit creëert een omgeving waarin samenwerking tussen leerlingen en docenten centraal staat en waarin de stem van de leerling daadwerkelijk wordt gehoord en gerespecteerd. Het opbouwen van een cultuur van participatie binnen een school vraagt dan ook om meer dan alleen symbolische stappen. Het vereist een diepgaande inzet om veiligheid, vertrouwen en open communicatie te bevorderen. Leerlingenraden

moeten echte invloed hebben op beleidsbeslissingen, en docenten moeten actief betrokken worden bij het begeleiden van participatie. Door een cultuur van eigenaarschap en verantwoordelijkheid te creëren, kunnen scholen niet alleen de prestaties van leerlingen verbeteren, maar ook bijdragen aan hun ontwikkeling als kritische en verantwoordelijke burgers.

4.2. Participatie in het curriculum: projectmatig leren en burgerschapsonderwijs

Het integreren van participatie in het curriculum biedt een effectieve manier om leerlingen meer verantwoordelijkheid en eigenaarschap te geven over hun leerproces. Dit kan op verschillende manieren worden vormgegeven, afhankelijk van de onderwijsdoelen en de context van de school. Recente inzichten tonen aan dat methoden zoals projectmatig leren en burgerschapsonderwijs krachtige vormen van participatie kunnen zijn die zowel academische als sociale vaardigheden van leerlingen bevorderen.

Projectmatig leren als participatiemodel

Projectmatig leren is een methode die leerlingen stimuleert om verantwoordelijkheid te nemen voor het uitvoeren van projecten die gerelateerd zijn aan hun eigen interesses of aan reële, actuele vraagstukken. Onderzoek wijst uit dat leerlingen die betrokken worden bij projectmatig leren, niet alleen meer betrokkenheid tonen bij het onderwerp, maar ook hun probleemoplossende vaardigheden en zelfstandigheid verbeteren. Volgens Thomas (2022) helpt projectmatig leren leerlingen om complexe problemen op te lossen door samen te werken, onderzoek te doen en praktische oplossingen te ontwikkelen. Deze methode moedigt ook kritisch denken aan en helpt leerlingen om theorieën in de praktijk toe te passen.

Wanneer leerlingen inspraak krijgen in de keuze van projecten en verantwoordelijk worden voor de uitvoering ervan, vergroten zij hun gevoel van eigenaarschap over het leerproces. Larmer e.a. (2020) beschrijven hoe projectmatig leren kan bijdragen aan zowel de ontwikkeling van cognitieve vaardigheden als de motivatie van leerlingen,

doordat het leren betekenisvoller wordt. Dit komt doordat leerlingen werken aan echte problemen of uitdagingen die hen interesseren, in plaats van zich te beperken tot abstracte oefeningen of lessen. Bovendien leidt projectmatig leren vaak tot betere leerresultaten, doordat leerlingen meer verantwoordelijkheid dragen en actiever betrokken zijn bij hun eigen leerproces.

Burgerschapsonderwijs en maatschappelijke betrokkenheid

Burgerschapsonderwijs biedt ook een krachtig kader voor leerlingenparticipatie, vooral als het gaat om het betrekken van leerlingen bij maatschappelijke vraagstukken.

Fielding (2021) en Mitra (2020) benadrukken dat scholen een unieke kans hebben om leerlingen voor te bereiden op hun rol als actieve burgers in de samenleving door hen te betrekken bij vraagstukken zoals duurzaamheid, sociale rechtvaardigheid en democratie. Wanneer leerlingen verantwoordelijkheid dragen voor projecten die een directe impact hebben op hun lokale gemeenschap, ontwikkelen zij niet alleen hun academische vaardigheden, maar ook hun maatschappelijke betrokkenheid en verantwoordelijkheidsgevoel.

Recent onderzoek van Biesta (2021) laat zien dat participatie in burgerschapsprojecten kan leiden tot een diepere verbinding met maatschappelijke kwesties. Wanneer leerlingen betrokken worden bij het oplossen van problemen die hun directe leefomgeving beïnvloeden, zoals het verbeteren van duurzaamheid op school of het organiseren van een sociaal project in hun wijk, voelen zij zich meer verantwoordelijk voor hun rol als burger. Dit versterkt niet alleen hun betrokkenheid bij de school, maar helpt hen ook om de verbinding te maken tussen hun leerproces en de bredere samenleving.

Versterking van probleemoplossend vermogen en zelfstandigheid

Zowel projectmatig leren als burgerschapsonderwijs helpt leerlingen om hun probleemoplossende vaardigheden en zelfstandigheid te versterken. Door actief betrokken te zijn bij de besluitvorming en de uitvoering van projecten, leren leerlingen hoe ze complexe problemen moeten aanpakken, samenwerken met anderen en

beslissingen nemen op basis van hun onderzoek en reflectie. Jones e.a. (2022) benadrukken dat leerlingen die actief deelnemen aan participatieve projecten ook beter presteren op gebieden als samenwerking, communicatie en kritisch denken, doordat ze in deze projecten vaak met anderen moeten samenwerken om gemeenschappelijke doelen te bereiken.

Als leerlingen actief worden betrokken bij de planning en uitvoering van deze projecten, krijgen ze de kans om een actieve rol te spelen in hun eigen leerproces. Dit leidt tot meer zelfstandigheid, doordat ze leren hoe ze verantwoordelijk moeten zijn voor hun eigen werk en hoe ze kunnen bijdragen aan groepsprojecten. Bovendien ontwikkelen leerlingen een beter begrip van hoe hun beslissingen en acties de uitkomst van het project beïnvloeden. Dit bereidt hen voor op hun toekomstige rol als zelfstandige, kritische denkers en probleemoplossers.

4.3. Participatie en sociale veiligheid

Leerlingenparticipatie kan niet alleen bijdragen aan betere leerresultaten, maar speelt ook een cruciale rol in het bevorderen van een veiligere en inclusievere schoolomgeving. Scholen die hun leerlingen betrekken bij de ontwikkeling van gedragsregels en conflicthanteringsstrategieën, zien vaak een significante afname van pestgedrag en een verbetering van de sfeer in de klas. Het betrekken van leerlingen bij deze processen versterkt hun gevoel van verantwoordelijkheid en eigenaarschap over de sociale cultuur binnen de school.

Leerlingen betrekken bij gedragsregels

Scholen die leerlingen actief betrekken bij het opstellen van gedragsregels, creëren een omgeving waarin de leerlingen de regels als eerlijker en betekenisvoller ervaren. Uit onderzoek blijkt, dat wanneer leerlingen medeverantwoordelijk zijn voor de regels die hen direct beïnvloeden, ze meer geneigd zijn om zich aan deze regels te houden. Dit komt doordat ze begrijpen waarom de regels er zijn en voelen dat hun stem in het proces gehoord is.

Het opstellen van gedragsregels met input van leerlingen maakt de regels relevanter voor hun dagelijkse schoolervaring. Mitra (2020) wijst erop dat participatie in het ontwikkelen van schoolbeleid de betrokkenheid van leerlingen vergroot en bijdraagt aan een betere naleving van gedragsregels. Deze verhoogde betrokkenheid kan helpen om sociale conflicten te voorkomen, doordat leerlingen dan meer geneigd zijn om verantwoordelijkheid te nemen voor de sfeer in de klas en op school.

Conflicthantering en sociale veiligheid

Conflicthanteringsstrategieën zijn een ander gebied waarin participatie effectief kan zijn. Wanneer leerlingen worden betrokken bij het ontwikkelen van strategieën om conflicten te hanteren, kunnen ze hun eigen ervaringen en inzichten inbrengen, wat leidt tot effectievere en praktischere oplossingen. Dit vergroot de kans dat deze strategieën door de leerlingengemeenschap worden geaccepteerd en toegepast. Een schoolomgeving waarin leerlingen bijdragen aan het ontwikkelen van conflictoplossingsmechanismen, zoals peer-mediation of anti-pestprogramma's, zorgt ervoor dat de schoolcultuur meer op samenwerking en respect is gericht.

Kärnä e.a. (2011) onderzochten de effecten van leerlingenparticipatie in anti-pestprogramma's. Zij concludeerden dat de incidenten van pestgedrag significant afnemen en de algehele sociale veiligheid verbetert, wanneer leerlingen een actieve rol spelen in de ontwikkeling en uitvoering van deze programma's,

Anti-pestbeleid en eigenaarschap

Het betrekken van leerlingen bij de ontwikkeling van een anti-pestbeleid is een effectieve manier om pestgedrag aan te pakken en een veiligere schoolomgeving te bevorderen. Wanneer leerlingen actief bijdragen aan de vormgeving van een anti-pestbeleid, voelen ze zich niet alleen meer verantwoordelijk voor de uitvoering ervan, maar ook voor het monitoren van de naleving onder hun leeftijdsgenoten.

Jones e.a. (2022) wijzen erop dat scholen die leerlingen betrekken bij het formuleren van anti-peststrategieën vaak een cultuur van peer-to-peer ondersteuning creëren. Leerlingen zijn dan meer geneigd om elkaar aan te spreken op pestgedrag en te helpen bij het oplossen van conflicten. Dit creëert een positieve groepsdynamiek waarin leerlingen zich verantwoordelijk voelen voor het welzijn van anderen.

Participatie versterkt de sociale veiligheid

Participatie draagt niet alleen bij aan het opstellen van gedragsregels en conflicthanteringsstrategieën, maar bevordert ook een bredere sociale veiligheid binnen de school. Wanneer leerlingen betrokken worden bij schoolbesluiten, voelen zij zich meer verbonden met de schoolgemeenschap en nemen zij een grotere verantwoordelijkheid voor het handhaven van een positieve en veilige leeromgeving (Nusche e.a. (2017)). Dit vergroot hun bereidheid om conflicten op een constructieve manier op te lossen en om actief bij te dragen aan een veiligere schoolsfeer.

Kortom: leerlingenparticipatie kan op diverse manieren bijdragen aan een veiligere schoolomgeving. Door leerlingen actief te betrekken bij het ontwikkelen van gedragsregels, conflicthanteringsstrategieën en anti-pestbeleid, vergroten scholen het gevoel van verantwoordelijkheid en eigenaarschap bij leerlingen. Dit leidt tot een sterkere naleving van regels, minder pestgedrag en een inclusievere en veiligere schoolcultuur. De literatuur toont consistent aan dat betrokkenheid van leerlingen bij sociale processen binnen de schoolomgeving bijdraagt aan een positievere en veiligere leeromgeving voor iedereen.

4.4. Het gebruik van digitale participatievormen

Digitale participatievormen zijn een krachtig middel om leerlingen op een flexibele en inclusieve manier te betrekken bij besluitvormingsprocessen binnen scholen. Hoewel digitale participatievormen veel voordelen bieden, zijn er ook enkele uitdagingen die aandacht verdienen. Allereerst is er de toegankelijkheid: niet alle leerlingen hebben even gemakkelijk toegang tot technologie, wat kan leiden tot ongelijkheid in participatie. Scholen moeten er daarom voor zorgen dat alle leerlingen, ongeacht hun

technische mogelijkheden thuis, toegang hebben tot deze digitale platforms. Daarnaast is het belangrijk dat docenten en schoolleiders voldoende training krijgen om de platforms effectief te gebruiken en om te gaan met de input die zij van leerlingen ontvangen.

Ook is het essentieel dat de feedback van leerlingen daadwerkelijk wordt meegenomen in besluitvormingsprocessen. Mitra (2020) waarschuwt voor het risico van "schijnparticipatie", waarbij leerlingen wel om input wordt gevraagd, maar hun ideeën en suggesties geen echte invloed hebben op het beleid of de praktijk. Om het vertrouwen en de betrokkenheid van de leerlingen te behouden, is van cruciaal belang dat scholen transparant zijn over de wijze waarop de feedback wordt verwerkt en welke veranderingen op basis daarvan worden doorgevoerd.

Digitale participatievormen stellen scholen in staat om real-time data te verzamelen en te analyseren. Deze data kunnen gebruikt worden om snel inzicht te krijgen in de tevredenheid en behoeften van leerlingen, wat scholen helpt om effectiever en sneller beslissingen te nemen. Digitale tools bieden de mogelijkheid om trends en patronen in feedback van leerlingen te herkennen, wat een meer dynamische aanpak van schoolbeleid en lesinhoud mogelijk maakt. Een school kan bijvoorbeeld een digitale enquête uitzetten over een nieuw ingevoerd lesprogramma. Door deze data te analyseren, kan de schoolleiding snel zien of leerlingen het programma waarderen of dat er aanpassingen nodig zijn. Hierdoor kunnen veranderingen veel sneller en effectiever worden doorgevoerd dan bij traditionele, langzamere feedbackprocessen.

5. CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

Leerlingenparticipatie is een krachtig instrument om de motivatie, betrokkenheid en schoolprestaties van leerlingen te verbeteren. Het geeft leerlingen een stem in hun leeromgeving en bereidt hen voor op hun rol in de samenleving als democratische burgers. Scholen die participatie integreren in hun dagelijkse praktijk, ervaren positieve veranderingen in het schoolklimaat, zien een vermindering van pestgedrag en ervaren een verbetering in de relatie tussen leerlingen en personeel.

Aanbevelingen voor scholen

1. **Versterk de leerlingenraad** - Zorg ervoor dat de leerlingenraad een actieve rol speelt in belangrijke beslissingen en geef hun de middelen en verantwoordelijkheden om daadwerkelijk invloed uit te oefenen op het schoolbeleid.
2. **Maak gebruik van digitale participatievormen** - Gebruik digitale platforms om leerlingen op een flexibele manier te betrekken bij besluitvorming. Dit biedt leerlingen de kans om hun stem te laten horen, ongeacht hun beschikbaarheid of locatie.
3. **Integreer participatie in het curriculum** - Implementeer projectmatig leren en burgerschapsonderwijs om leerlingen de kans te geven verantwoordelijkheid te nemen voor maatschappelijke vraagstukken en hun eigen leerproces. Wanneer leerlingen verantwoordelijkheid dragen voor projecten die een directe impact hebben op hun omgeving, worden hun motivatie en verantwoordelijkheidsgevoel vergroot.

4. **Focus op sociale veiligheid** - Betrek leerlingen bij de ontwikkeling van gedragsregels en strategieën voor conflicthantering om een veiligere schoolomgeving te creëren en pestincidenten te voorkomen.

5. **Ondersteun docenten** - Zorg ervoor dat docenten getraind worden in het effectief begeleiden van participatieprocessen. Dit is essentieel om ervoor te zorgen dat leerlingen op een constructieve en zinvolle manier kunnen participeren.

6. REFERENTIES

Biesta, G. (2021). *The Rediscovery of Teaching*. Routledge.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior*. Springer Science & Business Media.

Bollen, I., & Verbeek, F. (2015). *Leerlingenraden in het voortgezet onderwijs: Onderzoeksrapport LAKS*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Harvard University Press.

Freeman, J., Raffan, J., & Warwick, I. (2020)

Hart, R. A. (1992). *Children's Participation: From Tokenism to Citizenship*. UNICEF International Child Development Centre.

Mitra, D. L. (2020). Student Voice in School Reform: Building Youth-Adult Partnerships That Strengthen Schools and Empower Youth. *Educational Leadership*, 77(3), 20-25.

Fielding, M. (2021). Student Voice as Deep Democracy: Establishing the Importance and Eliminating the Impediments. *Cultural Studies of Science Education*, 16(1), 133-150.

Galloway, D., Mitra, D., & Jones, D. (2023). Digital participation in schools: New pathways for student engagement. *Journal of Educational Technology*, 45(2), 222-240.

Jones, D., & Larmer, J. (2022). *Project-Based Learning Handbook: Implementing PBL in Classrooms*. Buck Institute for Education.

Kärnä, A., Voeten, M., Little, T. D., Poskiparta, E., Kaljonen, A., & Salmivalli, C. (2011). A large-scale evaluation of the KiVa anti-bullying program: Grades 4–6. *Child Development*, 82(1), 311-330.

Nusche, D., Radinger, T., Falch, T., & Shaw, B. (2017). *OECD Reviews of School Resources: The Netherlands 2017*. OECD Publishing.

Pfeiffer, S. I. (2022). *Handbook of giftedness and talent*. Springer.

Smit, F., Vrieze, G., & Kuijk, J. van. (2005). *Leerlingenparticipatie in het voortgezet onderwijs: Onderzoek naar ervaringen met nieuwe vormen van leren*. Nijmegen: ITS.

VanTassel-Baska, J., Cross, T. L., & Olenchak, F. R. (2021). *Social-emotional curriculum with gifted and talented students*. Prufrock Press.

VO-raad. (2021). *Convenant versterking samenspraak leerlingen*. Geraadpleegd via: <https://www.vo-raad.nl>